ELEMENTE REGIONALE ÎN POEZIA LUI MARIN SORESCU

DE

GAVRIL ISTRATE

Cititorul familiarizat, cît de cît, cu literatura lui Marin Sorescu, autor străin, parcă, de orice preocupare rurală, în primele sale cărți, a fost impresionat într-un mod oarecum deosebit de apariția volumelor *La Lilieci*, în care poetul reconstituie satul de ieri, după amintirile bunicilor, ale părinților și ale lui proprii, în primul rînd cu ajutorul limbajului, prin mijloace lingvistice.

Fonetisme, forme și, mai ales, cuvinte care nu și-au găsit niciodată un plasament în poezie, constituie, aici, elementele fundamentale în crearea unei atmosfere locale, de epocă și de atitudine. Faptul surprinde, pînă la un punct, dacă ne gîndim că poezia noastră nu mai cultivă, de multă vreme, cuvîntul regional, socotit neliterar. Într-o măsură oarecare, situația aduce aminte de atitudinea unor scriitori mai puțin reprezentativi, din perioada dintre cele două războaie mondiale, care recurgeau, fără o înțelegere suficientă și fără discernămîntul necesar, la o serie de „neaoșisme" cu care încercau să epateze pe cititor, eventual să demonstreze că un cuvînt poate produce efect în poezie, chiar atunci cînd cititorul nu-i înțelege sensul.

Nu este acesta cazul în volumele lui Sorescu. Poetul face dovada integrării totale în atmosfera proprie satului oltenesc, din copilăria sa. El cunoaște nu numai sensurile generale ale cuvintelor ci și nuanțele cele mai subtile ale lor, la transpunerea în contextul poetic, și procedează ca un adevărat om de știință, în mînuirea lor. Pe lîngă simțul poetic necontestat, scriitorul face, în același timp, și proba unei temeinice pregătiri filologice.

Nu se îndoiește nimeni, cred, de faptul că poezia românească a avut, la început, ca toată literatura de altfel, cel puțin pînă la un punct, caracter regional. Înainte de a exista o limbă literară unitară, s-a scris într-una îmbibată de elemente locale, deosebită de la autor la autor, în funcție de zona geografică din care provenea fiecare. Nu vom intra în amănunte, se înțelege, dar vom aminti că Dosoftei este moldovean, I. Budai-Deleanu, ardelean, iar Văcărești sînt munteni prin limba în care și-au scris opera. Și situația aceasta se menține, în general, pînă în a doua jumătate a secolului trecut cînd Coșbuc, spre exemplu, deși născut într-o provincie aflată sub stăpînire străină, scrie într-o limbă care nu-i trădează originea locală. Iar după 1900, Iosif, Goga, Blaga, Barbu, Bacovia, Philippide utilizează o limbă absolut unitară, în care nu s-au strecurat nici un fel de particularități locale. Pînă la apariția *Liliecilor* (1973, 1977, 1980), Sorescu însuși putea fi înglobat în rîndul scriitorilor de mai sus, alături

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

de Nichita Stănescu, de Ana Blandiana, Aurel Rău și mulți alții. Odată cu apariția celor trei volume, însă, situația lui Sorescu se schimbă ; el rămîne, într-adevăr, „singur printre poeți", vreau să spun că drumul lui se singularizează, cel puțin pentru moment. O „cotitură" asemănătoare observăm și în scrisul lui Aurel Rău, cu deosebirea că acesta recurge la elemente regionale într-un volum de proză *(Oameni de aer*, 1983), nu în versuri.

Aglomerarea elementelor rurale, într-o poezie contemporană, ar putea provoca nedumerire și din alt punct de vedere. Parcă aud pe unii și pe alții întrebîndu-se: cum, ne întoarcem la semănătorism, ne izolăm în carapacea depășită, de atîta vreme, a satului ? Nicidecum. Atitudinea poetului este a unui contemporan al nostru, străin de orice idilism, care, așa cum am afirmat mai sus, reconstituie viața satului copilăriei cu ajutorul limbajului.

Dacă ar fi să-i reproșăm ceva, ar trebui să-i atragem atenția asupra unor cuvinte, dintre cele mai rare, care rămîn fără înțeles nu numai pentru cititorul neavizat, ci chiar pentru specialiști. Așa cum în cazul lui *cîrstăți* (plural) desprindem sensul din introducerea, în aceeași strofă, a sinonimului *grămezi* (III, 186) :

> Culegeau oamenii porumbii. Ori cînd făceau *cîrstățile* :
> Făceau cinci la un loc, cinci la un loc.
> Venea proprietarul și-și
> Lua două *grămezi*, ori *cîrstăți*
> Din cinci,

cum *nepoț de buric* este explicat, și el, în context :

> — Ho, stați să vă spun, că muntele nu se mută din loc,
> Da' nu mai e al nostru, că
> L-a dat ăla la niște *nepoți de buric*,
> Au luat ăia miezul și gata.
> Bunicii mei, oameni îndărătnici, de !
> A deavu țică de oameni, moi.
> Le-a trimis vorbă să se ducă, le-a trimis, pînă
> N-a mai putut. Au și plecat de mai multe ori...
> Și se punea ploaia, ori vreo ninsoare și se-ntorceau.
> Și-atunci sterpul a dat moșia la niște *nepoți de buric*,
> (Copii moșiți de el).
>
> (III, 55)

și la fel s-a procedat și în cazul lui *cotar* :

> Cînepa era baza.
> Cînepa și borangicul. Făceau *cotare* de borangic.
> Și atunci după ce-i lua sovonul de mireasă din cap
> I se punea *cotarul*, un fel de cîrpă de borangic.
>
> (II, 116—117) ;

> Aveau *cotar*,
> O cîrpă de borangic, lungă de-un cot,
> Și-o prindeau pe frunte.

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

Sub ea era o sălbiță de galbeni pe-o panglică.
Leana lui Mitroacă purta *cotar*.

(II, 227);

Iar la maica erau *cotare*, vîlnice, scoarțe, galbeni.

(III, 70);

a lui *năplaț*:

Moșul avea un car de lemn și-l tot dregea.
Mereu se rupea ceva. Bleaurile, japița,
Șublele loitrei, șușleții, ciocîlteul, jiglele, cîrcea, crucea
cîrceii, răscolul, obada, de-i zic ăi mai bătrîni
năplațul — nimic nu se mai ținea.

(III, 46)

și a lui *zgoandă*:

Uite-așa pățesc ăștia care se țin de *zgoande*.

(II, 210);

Ăsta se cam ținea de
Drăcii, Coadă ăsta. Se ținea de *zgoande*.

(III, 50)

Murgilă ăsta se cam ținea de *zgoande*,
Era glumeț, îi plăcea să facă haz.

(III, 83),

tot așa ar fi trebuit să se procedeze și în cazul lui *leau* (III, 118), al cărui înțeles este acela de „pătul, magazie":

Și Miai nu s-arăta neam,
Sta pitulat sub șopru, sta la *leau* și asculta
Ori bătea cîinele să schelălăie.

(II, 8);

Se duceau cu oamenii pe cîmp, aveau grijă de vite,
De *leauri*.

(II, 53);

Își făcea treaba și spre seară
Venea și băga carul în curte, la *leau*.
Avea lumea vite multe — unii, nu toți.

(III, 118),

în cel al lui *năstimi* (III, 153), al cărui înțeles exact nu l-am putut fixa decît cu ajutorul dicționarului lui Scriban: „a se naște, a se ivi, a se produce, a răsări" (<scr. *nastati*):

Începuseră să se *năstimească* poamele.
Cînd se scuturâ florile se *năstimesc* poamele,
„Iete cum se *năstimiră* porumbele", zicea Moș Pătru,

ori a lui *ninciu* (III, 58) „lucru prost, lepădătură", care este un fel de blestem îndulcit:

— Bă, gămane!
Altul era marda. „Marda dată *ninciu*",

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

sau *popînzăli* (III, 117) „a sta nemişcat, ca un popîndău" :

— Bine, mă băiete, nu mai veneai ?
Te *popînzălişi* acolo !
Dar-ar Dumnezeu să ningă pîn'deseară.

Neexplicate au rămas, de asemenea, *vrau*, cu cele două înţelesuri ale lui : 1. „activitate intensă, neîntreruptă" şi 2. „treieratul grîului cu cai" ; „grămadă mare de grîu" :

Pune oale cu legume la foc,
Pune masa, pune mîna şi spală,
Că erau toţi murdari şi izîniţi.
Şi-atunci am intrat eu în *vrau*,
Cu spălat, cu gătit mult, cu vite,
cu oameni de ajutat.
Şi-aşa l-am crescut pe Miai ăsta,
Care stă sub şopru acum ca popîndăul
şi se face că nu mă aude.
(II, 7) ;

Toată ziulica eu cu iapa-n *vrau*
(II, 209),

vuvă (II, 33) „femeie slabă" :

Ioana se vedea de departe,
Că era coprelă înaltă.
Ar fi putut să meargă mai repede,
Că ceaunul ce era mai greu,
Că-n ladă, ce să aibă ?
Dar aştepta s-o ajungă Dumitru, s-o roage.
Tata înadins îl mai ţinea cîte-o ţîră de vorbă,
Să se ducă *vuva* cît mai departe.
(II, 33)

şi *zaot* (II, 191) :

Şi s-a cunoscut că n-a fost moarte bună,
C-au pus cîini *zaot* acolo, la casa lui.
Ce-o fi fost în sufletul lui Ilie, cine ştie ?
Îl lătrau cîinii, puseseră *zaot* de ziceai că e lupul,

pe care nu le găsim înregistrate în dicţionare şi, ca să ne dăm seama de sensul lor, trebuie să ne adresăm unor informatori din partea locului, cum am procedat eu însumi cu aproximativ două sute de cuvinte.

În treacăt fie spus, *cîrstaţă* apare încă în glosarul dialectal al lui Ştefan Paşca (1928), unde existenţa lui este semnalată din Sîngeorz-Băi, judeţul Bistriţa-Năsăud. Din explicaţia dată, acolo, cuvîntului („grămadă de snopi de grîu aşezaţi în cruce" !) se vede şi etimologia lui.

În volumul al doilea din cartea lui Sorescu, ne întîmpină un diminutiv care, la prima vedere, s-ar părea că face parte din aceeaşi familie cu *cîrstaţă*,

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

dar, din sensul lui, se vede că nu putem să punem semnul egalității între ele. Este vorba de un nume de plantă, într-un context în care terminologia botanică se folosește în mod demonstrativ :

Era numai *tandră*, buruiană d-aia care se ține cînd tragi
Cu coasa. Apoi *pir, ceapa-ciorii, odolean*,
Cîrsteioară, *avrămească, busuiocul fetelor*, de se bagă
În săpun de miroase frumos, *cicoare*, te încingi cu ea
Prima dată cînd ieși la secerat, să nu te doară șalele
Toată vara.
Pe colo, mai pe la umbră, creștea *pelin*,
Bun de mirosat, bun de oprit sîngele, faci ceai și speli
Și la orice rană. Gătești casa cu el la Rusalii.
Apoi *mătăcină*, de-aia de freci stupii cu ea.
Torcătoare, de se spală fetele
Pe cap să se mărite și zic : „Cum nu stă drumul, așa
Să nu stau eu nemăritată."
Apoi *buruiana împușcată*, bună de bîntuială,
Cînd visezi urît, *barba-caprii*, și cîte și mai cîte !
(II, 26—27).

În citatul de sub *năplaț*, reprodus mai sus, am văzut că avem o aglomerare neobișnuită de termeni populari, referitori, în primul rînd, la părțile carului. Ne vom opri doar la *șușlete*, atît din motivul că mai apare într-un alt citat din același volum :

Și boul băga singur grumajul în
Jug, punea omul resteul, se suia pe *șușlete* și pleca.
(III, 118),

cît și pentru faptul că au mai recurs la el și alți scriitori originari din părțile sudice ale țării, printre ei Gala Galaction, *Opere* II, p. 157, 158[2] și Marin Preda, *Delirul*, București, 1975, p. 54 și *Marele singuratic*, București, 1972, p. 359, cu deosebirea că, la aceștia, forma cuvîntului e puțin modificată : *șușleț*.

Cuvîntul se mai întîlnește, de asemenea, și la Adrian Păunescu, *Manifest pentru sănătatea pămîntului*, București, 1980, p. 72, sub forma *șijleți* (plural !) (vezi DLR, unde se dau numeroase atestări).

Într-o expresie, repetată, ca *a(l), ai deavu* e ușor de văzut că ne găsim în fața unui cuvînt rezultat dintr-o contaminație dintre *diavol* și *drac*, de fapt o formă modificată a lui *diavol*, cu ajutorul căreia poetul scoate efecte poetice deosebite, care se datoresc, nici vorbă, nu numai cuvîntului respectiv ci întregului context :

fir-ar ei ai *deavu*
(I, 155) ;

A *deavu* țîcă de oameni, moi.
(III, 55) ;

— Voi ce *deavu* păziți, nu mergeți acas' ?
(III, 84),

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

— Şi-atunci, de ce nu stai *deavu* acas' şi-o iei
Peste cîmpuri ?
(III, 97);

Fir-a *deavului* cu şalele ei, ce dracu avea pe ele,
C-o frecam toată ziua.
(III, 141);

— E, fire-al *deavu*, du-te de ici-ncolo, lasă-mă-n pace
(III, 145);

— Fi-ţi-ar nărojii ai *deavu*, mumă.
(III, 152);

O omor, fir-ar ea a *deavu* cu fermecele ei !
(III, 157).

În exemplele extrase din vol. III, p. 152, avem şi un fonetism propriu graiurilor din sudul ţării, *năroji*, cu *j* în locul lui *z*, fenomen prezent în scrisul muntenilor din secolul trecut, începînd cu Eliade, pînă la unii contemporani de-ai noştri. Din cartea lui Sorescu mai notăm, alături de *năroji*, pe *grunj(ul)* (I, 83 ; II, 79, 105), *slobojit* (I, 106), *grumajul* (III, 118).

În cazuri izolate, varianta aceasta, în *-j*, a devenit literară, ca în pluralul *mînji*, care s-a impus, în ortografie, deşi mai sînt scriitori (ardeleni şi moldoveni!) care preferă varianta *mînzi*. Va fi intervenit şi aici, cu siguranţă, „legea" potrivit căreia *brad* face pluralul în *brazi*, *mască*, în *măşti*, *poartă*, în *porţi*, ceea ce însemnează că cele două forme nu se deosebesc numai prin desinenţele propriu-zise ci şi prin modificări din interiorul cuvîntului (*d — z* ; *s — ş* ; *oa — o* şi, în cazul lui *mînz*, *z — j* !).

Împotriva tendinţei opuse, de a alterna pe *z* cu *j*, în graiurile sudice, menţinerea consoanei *z*, la plural, ne întîmpină, uneori, şi în scrisul muntenilor, ca în următorul exemplu din proza lui Arghezi : „Merele tale galbene şi roşii, prunele tale cît portocala, portocalele cît *harbuzii* şi *harbuzii* tăi, tancuri şi cisterne, s-au scufundat după treizeci de zguduituri într-o singură zi" (*Scrieri*, XXXIV, p. 507).

Al, a, ai deavu nu-i singura expresie care denumeşte noţiunea asupra căreia ne-am oprit ; alături de ea mai avem un *fir-al al diavolului* (II, 23) şi, mai ales, *al dracu* (II, 36, 58, 59, 74, 83, 86, 87, 162, 171, 172, 189, 190, 191), prin înlocuirea cărora o explicăm pe cealaltă. La acestea se mai adaugă altele, dintre care unele nu pot fi explicate în mod absolut satisfăcător, cel puţin deocamdată :

fir-ar *alimănitului* (II, 210 ; III, 26) („afurisit", vezi Scriban, 88) ;
fir-ar *a breazu* ((II, 205 ; III, 26) ;
fir-ar *a dnê, al dnă* (II, 219 ; III, 126, 127) ;
fir-ar *al iacacui* (II, 5, 7, 40) ;
fir-ar *al nîi* (I, 119) ;
fire-ar *al păcatelor* (II, 166) ;
fir-ar *a răului* (II, 39).

Interes prezintă, apoi, modul cum sînt sau, mai bine zis, cum erau receptate unele neologisme în vorbirea oamenilor neinstruiţi din mediul rural. În unele cazuri este vorba de adaptarea unui cuvînt, sub puterea analogiei, prin schimbarea accentului :

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

În Bulgaria... ca pe la noi : Balcani.
Şi bulgarii tot oameni... tot năcăjiţi şi ei. Bine că s-a-ncheiat
Armistiţiul.
Cu asta se întorseseră Ion Bălan şi cu
Pătru, în car, din Bulgaria
C-un cuvînt nou : *armistiţiul*.

(III, 135).

Alteori acţionează etimologia populară şi, pe baza unui cuvînt curent în limbajul militar, însuşit în alte condiţii decît cele ale eroilor lui Sadoveanu, din volumul *Amintirile căprarului Gheorghiţă*, *planton* ia locul lui *ponton* :

Noi eram cei mai de la deal,
Cei mai de departe
De-aia nici n-am ajuns la timp...
Da' am văzut Dunărea... Ca cînd venise valea...
Numai apă. Şi-am trecut pe-un pod de *plantoane*...

(III, 135).

Preluarea necorespunzătoare a neologismelor nu se rezumă la cele două exemple de mai sus. Alte cuvinte îmbogăţesc, în mod simţitor, categoria : *aţifelnic* (III, 195) ; *combilezon* (II, 165, 166) ; *odicolom* (II, 132) ; *schimnatic* (II, 111), pentru *schismatic* ; *vitrion* (II, 160). Acestora li se mai adaugă cîteva exemple în context :

A avut el o vedenie de asta nemaipomenită,
ieşită din comună
(I, 24) ;
La momentul *oportunist*...
(I, 26),

precum şi un nume propriu, *Clemenceanu*, în loc de *Clémenceau* (II, 59).

Fonetisme „neliterare" mai întîlnim şi altele, se înţelege. Unul este *bizadea*, pentru cunoscutul cuvînt din limba veche *beizadea* :

Ce staţi ca nişte *bizadele*, aci-n drum cu minile-n
Şolduri ?
Bă *bizadea* ! *Bizadeaua* dracului !

(III, 57).

De data aceasta nu mai este vorba numai de un simplu fonetism neliterar, ci şi de o schimbare a înţelesului cuvîntului ; o schimbare în rău, o „degradare de sens", cum se spune.

Un ultim fonetism neliterar, specific graiurilor din sudul ţării şi necunoscut celor nordice, este *picere*, în acelaşi context cu *ciarap* :

Acum încotro aţi avea de gînd ?
Vă puserăţi *ciarapi* în *picere* ?
— Babo, nu se spune *picere*, se spune *picioare* !
Şi nu *ciarapi*, — *ciorapi*.

(II, 210).

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

Nu putem trece mai departe înainte de a semnala, în scrisul lui Sorescu, o serie de derivate în *-ete*, sufix specific graiurilor oltenești : *brabete* (I, 15 ; II, 29, 30 ; III, 65), *Căşenete* (II, 223), *Cornete* (II, 42), *curmete* (III, 139, 140), *dovlete* (III, 79, 161, 193), alături de *dovleac* (III, 85), *Ionete* (II, 9, 224 ; III, 83, 85), *orbete* (II, 8, 21 ; III, 44, 84, 108), *unghete* (II, 102, 137, 155, 208, 230). Prin influența acestor derivate au apărut fonetismele : *ete* (II, 33, 43 ; III, 132, 160, 168), *iete* (II, 169), *iote* (II, 5, 39, 45, 46, 59, 89, 91, 108, 127, 131, 134, 137, 163, 217 ; III, 125), variante ale literarului *uite*, prezent și el în volumele respective (cf. II, 60, 67, 77, 80, 81, 157).

Poate că tot aici ar trebui încadrat și *șușlete* din moment ce la Galaction și la Preda cuvîntul apare sub forma *șușleț*.

Dintre cuvintele pe care Sorescu încearcă să le scoată din fondul pasiv și să le repună în circulație fac parte și *amnar*, *iască*, *cremene*, care, în vremea copilăriei poetului, și, mai ales, pînă atunci, erau nelipsite din vorbirea oamenilor de la țară ; cu ajutorul lor se aprindea, în mod obișnuit, focul. În poezia lui Sorescu aflăm lucruri noi în legătură cu *iasca* și anume cu locul de unde poate fi procurată și cu modul cum se prepară :

Spunea povești, spunea și de la război, cum au luptat ei.
Ascultau ăi mai mari
Și pe noi ne trimitea după boji
Scăpăra cu o piatră, *cremene*. „Am o *cremene* bună !"
Și cu *amnarul*.
Iasca o învăluia în cenușă și-o fierbea.
Se făcea cilțoasă așa și moale.
Iasca se cultivă în sălcii...
— Ia suiți-vă în sălciile ale bătrîne și luați-mi
Pălăria,
Că mi-o duse vîntul acolo.
— Nu e nici o pălărie.
— *Iasca* aia ! Să mă duc s-o fierb acasă, că mi-o ia altul.
(III, 33).

Poetul știe, fără îndoială, că *iască* se numește numai „pălăria" fiartă și uscată, după ce a fost dată în cenușă. Cît stă în copac (și e vorba nu atît de salcie, cît de fag și mesteacăn :), i se spune, prin Transilvania, **văcălie**, cuvînt pe care îl întîlnim, sub altă formă și cu alt înțeles, și la Sorescu :

Pe la ulmii noștri, înota în fîn o femeie înaltă,
Pe cap avea o *văscălie* de floarea-soarelui, mare, o ducea ca
Pe-o baniță.
(I, 51) ;
Copăceanu pusese *văşcălia* de floarea-soarelui la mijloc și
Ciuguleau toți, strîngînd cojile în mînă, că prispa fusese
Măturată și era măturat și în curte.
(I, 53) ;
Era mai ușor cu cele țestoase, grele ca rîșnița,
Să rupă *văşcălia* ciurului, nu alta.
(II, 135).

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

Forma aproximativ aceeași, a „văcăliei" din Transilvania și a floriisoarelui de care vorbește poetul în versurile de mai sus, a ușurat confuzia între cele două noțiuni, contopindu-le într-un termen comun. De fapt, din ultimul exemplu, unde cuvîntul are alt înțeles, putem sesiza și modul cum s-a produs confuzia la care mă refeream ; e vorba, în fond, de o „contaminație" între *veșca* ciurului și între *văcălia* din copac.

Poetul recurge la numeroase cuvinte specifice graiurilor din Oltenia, unele dintre ele greu de înțeles fără ajutorul dicționarului, iar altele nici așa, de vreme ce nu le găsim menționate în nici o operă lexicografică. Iată doar o parte dintre ele : *brobință* (II, 210), umflătură mică, bubiță, coș ; *ceșnică* (III, 157), femeie urîtă fără seamăn ; *chilimie* (III, 135), car fără loitre, cu cîte un lemn pe verticală, în dreptul fiecărei roți ; *ciozmăți* (III, 182), a bate cu ciomagul, a ciomăgi ; *cîțurie* (III, 171), (piatră) de culoarea penelor cîțe, adică a bibilicăi ; *coprelă* (II, 33), femeie înaltă peste măsură (vezi citatul mai sus, sub *vuvă* !); *cribdă* (III, 182), „nedreptate" (vezi Scriban, sub *cr ivda*, p. 367:

— Taci, că știi că e cu *cribdă* — nu se lasă țața Maria.
— *Cribda* cui te-a făcut, ori vrei să te ciufui ? Te ciozmățesc ! ;

fleară (III, 189), femeie care vorbește într-una ; flecară :

„Și Scurticioaia era cam *fleară*. Ioana n-avea timp s-o
Asculte nici pe ea" ;

gagă (I, 33, 34, 52 ; II, 47, 68, 163, 184 ; III, 22, 30, 99 etc.), țață ; *hacapaua* (art., 198), femeie neordonată, murdară, leneșă ; *imos* (II, 17 ; III 26), murdar :

Și începea să se scarpine, pe sub platoșa *imoasă* ;

juvenì (II, 220 ; III, 189), a se freca :

Copiii de cinci-șase ani, care se frecau cu nisip pe picioare,
în jgheab, unde curgea apa, se *juveneau* cu nisip, să se
Albească (III, 189) ;

lohoane (pl. III, 109), gunoaie de grîu ; grîu de proastă calitate ; *morînglav* (III, 168), om neajutorat, nerod, slăbănog, lipsit de vigoare ; *moșmoane* (III 157), vrăji, obiecte folosite la descîntecele de dragoste ; *mufluì* (III, 123), a adulmeca, a mirosi ; *năplai* (II, 11), căldură mare, înăbușeală ; *năsărîmbe* (pl. III, 52), boroboațe, pozne ; *năstimì* (III, 53), a se ivi, a apărea, a începe, a răsări (fructele într-un pom, după căderea florilor) (vezi Scriban, 857) ; *năstrăpaș* (III, 132), geambaș ; *nătimos* (III, 166), mare la trup, mătăhălos ; *năvligă* (III, 166, 167), prost, neajutorat ; *obejdie* (III, 167), necaz, nenoroc ; *otrăți* (III, 157, 188, 188—189), a certa, a ocărî, a supăra ; *panci* (III, 85), nebun, trăsnit, aiurit, zăpăcit, țicnit ; *parțon* (III, 199), porție, partea cuvenită unei persoane ; *pîrțuică* (III, 25), boală de stomac, diaree.

Ne-am oprit, mai sus, doar la cîteva cuvinte, dintre cele două, trei sute cîte ar avea nevoie de explicații, pe care nu le cunosc nici dialectologii și pe cele mai multe nu le găsim înregistrate în dicționare sau în glosare. Uneori, sensul pe care îl are un cuvînt în poezia lui Sorescu nu se potrivește cu ceea ce întîlnim în altă parte și faptul acesta mărește nedumerirea cititorului.

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

Este cazul lui *zaot*, spre exemplu, care, din context pare a fi sinonim cu *lătratul*, stăruitor, al mai multor cîini :

Și s-a cunoscut că n-a fost moarte bună,
C-au pus cîinii *zaot* acolo, la casa lui.
Ce-o fi fost în sufletul lui Ilie, cine știe ?
Îl lătrau cîinii, puseseră *zaot* de ziceai că e lupul.
(II, 191)

După informația lui V. Arvinte, cuvîntul este cunoscut și în Moldova, într-o variantă fonetică deosebită, *jàot*, și avînd înțelesul de „gălăgie, scandal, hărmălaie mare" (Voinești, jud Iași). În cartea lui Emanoil Bucuță, *Românii dintre Vidin și Timoc* (București, 1923, p. 3), cuvîntul apare într-un context cu totul deosebit, cu alt înțeles : „Pe aici trebuie să fie întinse pe dedesupt, cursă peștelui, *zàote* și cîrlige legate de vreo piatră cît cuțărul".

Graiurile din Oltenia cunosc o serie de cuvinte, bulgărești sau sîrbești la origine, pe care nu le mai întîlnim nicăieri în graiurile românești. Aș zice că elementele lexicale respective constituie, pentru Oltenia, ceea ce reprezintă anume cuvinte ucrainene pentru Moldova de nord și Maramureș, ori unele elemente ungurești, rare, pentru graiurile din Transilvania de nord-vest : *garniță* (I, 88 ; II, 58, 62, 153 ; III, 65, 117), „vas de metal în care se transportă lapte și alte lichide" (scr., pol., rus.) ; *năstimi* (III, 153) „a se naște, a se ivi, a se produce, a răsări" (scr.) ; *năplaț* (III, 46), „obadă de roată" (bg.) ; *oblamnic* (III, 139, 140), „bucată de pînză răsucită în formă de colac, pe care femeile o pun pe creștet cînd poartă greutăți pe cap" (scr.) ; *ojijit* (III, 100), „uscat" (bg.) ; *oprovenie* (III, 133), „de nici un folos" (bg.) ; *pacearît* (III, 188), „amărît, slab, trențăros" (scr) ; *plastă* (I, 38, 61, 124), „claie de fîn" (bg., scr.) ; *postavă* (II, 13, 14, 122, 152 ; III, 64, 84, 195) „albie" (bg.).

O mențiune specială se cuvine substantivului *dor*, care are, în Oltenia, alt înțeles decît în limba literară ; este absolut sinonim cu v. rom. *duroare* și cu *durere* de azi :

Ei, o să vadă maica
Pe ferestruică, din pat, unde stă și bea ceai de romaniță,
C-are de mult un *dor* la inimă.
(II, 124) ;

Și-i da foc cîrpei
Și ardea așa acolo
Și trăgea *dorul* din ureche.
(II, 175) ;

Și mama a rămas de-atunci cu *dor* în
Cap — stătuse legată cu varză acră, rece,
Pe gerul ăla — era ger, nu ca acum ! I se scufundase
În moalele capului.
(III, 174).

Dintr-un motiv asemănător, va trebui să ne oprim, în treacăt, la un cuvînt care concurează, în Oltenia, pe sinonimul moștenit din latinește, cunoscut pretutindeni în limba noastră :

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

Povestea mama mai tîrziu că în foaia de zestre
A lui Moşu erau trecuţi şi „doi *rîmători*".
— Tată, ce dracu de *rîmători* sînt ăştia ?
— Porci, fa.
Vezi, înainte nu le zicea porci, le zicea *rîmători*.

(III, 70).

Un alt aspect interesant, care se reflectă în aceste volume ale lui Sorescu, îl constituie raporturile dintre graiurile din Oltenia şi cele din Transilvania. Se ştie că provincia dintre Carpaţi — Dunăre — Olt şi Cerna nu are un grai de sine stătător, ca Muntenia, Banatul, Maramureşul sau anume zone din Transilvania. Ea seamănă, pînă la un punct, cu Bucovina şi, într-o oarecare măsură, cu Dobrogea, întrucît are un grai mixt, cu infiltraţii atît din Banat şi Muntenia cît şi, în primul rînd, din Transilvania. Unii i-au zis grai de tranziţie.

Aceste raporturi pot fi uşor urmărite în volumele de care ne ocupăm. De la unele nume de locuri sau de oameni, pînă la cuvinte ca *muiere*, *tîrsînă*, o *ţîră*, *vivart* (modificare specifică a latinismului *vivat* !), *sobă*, cu sensul de „cameră" (aici poate fi însă vorba şi de o influenţă scîrbocroată), sau unele fonetisme şi forme, toate pledează pentru legăturile pomenite dintre ardeleni şi locuitorii de azi ai Olteniei. Cu deosebire interesant ni se pare, spre exemplu, faptul că substantivul *muiere* apare, la Sorescu, cu înţelesul special de *soţie*, iar cînd e vorba de sensul general poetul recurge la *femeie*, cum rezultă clar din exemplele ce urmează :

Şi-a luat *muiere* din alt sat,
Tocmai de pe malul Olteţului,
Peste cîteva dealuri, cît munţii.

(II, 32).

Dar :

Era o *femeie* omenoasă
Grăuroaica

(II, 77) ;

O *femeie*, după ce se mărita,
Nu-i mai vedea nimeni părul.

(II, 117).

Un cuvînt interesant, împrumutat, în graiurile din Oltenia, din Transilvania, este *vivart*, care nu-i decît modificarea latinescului *vivat*, folosit, în mod curent, de ardeleni, în anume momente sărbătoreşti. Cuvîntul a suferit, după cum se vede, nu numai o modificare de formă ci şi una de înţeles :

Pulberea să s-aleagă de casa lui !
Să-i intre viermii în aşternut !
N-ar mai ajunge să-i cînte cucul !
Să cînte cucumelele !
Să urle lupii în curtea la măă orbeţule,
Dacă ai tu inima asta în tine...
Şi-i făcea aşa *vivartul* cîte-un prînz.

(II 8);

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

— Tica meu a slujit orb la popa
Și-a făcut casa asta
Tu n-ai făcut nimic. Nimic n-ai făcut. . .
Spunea mai tare. Tu auzi, mă ?
Nea Florea tăcea. Ori n-auzea, ori se făcea că n-aude.
Cunoștea el *vivarul* ăsta.

(III, 182).

Tîrsînă prezintă interes din alt punct de vedere, în sensul că e cunoscut încă din secolul al XVII-lea, din *Cazania* lui Varlaam, apărută la Iași, în 1643, și face parte dintre cuvintele rare, luate de Varlaam din graiurile ardelenești. Este cunoscut și în sudul Dunării, cum rezultă din cartea citată a lui Emanoil Bucuță, p. 132, cf. și „Dacoromania" III, 886 ; IV, 1260.

În cartea lui Sorescu, cuvîntul apare de două ori, în volumul III. În primul citat sensul lui este vag ; nu-i în concordanță cu ceea ce știm noi despre cuvînt : „Sînt ca oaia aia *tîrsînă*, slabă și amărîtă" (38). În cel de-al doilea citat el apare cu înțelesul obișnuit, de „sfoară, frînghie", pe care îl are și în cartea citată a lui Bucuță :

A legat-o aia cu betele și c-o *tîrsînă* de
Strîngea ea lemnele și-a luat-o pe umeri, ca
Pe-un buștean, o mai muta cînd pe-un umere, cînd pe
Altul. La urmă, a mai pus-o și-n cap, că era mai
Obișnuită să ducă greutăți în creștet.
Baba era grea, domnule, și Rada asta voinică. S-a ațupănit cu honcita
Și așa a apărut în sat, cu ea în cap.

(III, 99).

Tot de limba veche se leagă un fonetism ca *tutindeni* (III,73), în locul lui *pretutindeni*, prezent în textele ardelenești, încă din sesolul al XVI-lea și utilizat, pe scară foarte mare, de George Coșbuc, nu atît în poezia originală cît în traducerea *Eneidei* lui Virgil, cum am arătat în articolul *Limba poeziei lui George Coșbuc. Cîteva considerații de natură lexicală* (publicat în „Arhiva someșană", IV, 1977, p. 252—276).

Cebăluire, care s-a constituit și într-un titlu de poezie (II, 44—46), aduce aminte de adjectivul *cebăluit* (de somn), adică „amețit", din *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) și de verbul *cebălui*, despre care aflu, din *Dicționarul de frecvență al limbii române vechi* (ms.), datorat lui C. Dimitriu, că-i era cunoscut lui Coresi, în a cărui *Cazanie* se întîlnește de vreo trei ori.

Nu pot spune dacă în graiurile ardelenești actuale mai există vreunul dintre aceste cuvinte și, prin urmare, nu știu dacă le mai putem încadra aici, în paragraful referitor la raporturile lingvistice dintre Transilvania și Oltenia. Din DA, unde ni se dau citate din ANON.CAR. și din COD.VOR., mai ales pentru verb și pentru derivatul adjectival *cebăluitor*, vedem că la Coresi există, în EV., și un derivat substantival : *cebăluitură*. În schimb, cînd este vorba de existența unora dintre cuvintele respective în graiurile actuale, ni se dau referiri numai în legătură cu Oltenia, de unde s-ar putea deduce că nu este vorba de o infiltrare ardelenească.

Printre fenomenele preluate din graiurile ardelenești, trebuie să ne mai oprim asupra fonetismului *fomeie* (II, 60) și a formei verbale *eu nu poci*

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

(II, 7), care se bucură de o circulație largă, în limba vorbită, și o găsim și în literatura altor scriitori contemporani, printre ei Miron Radu Paraschivescu.

În privința cuvintelor pe care trebuie să le punem pe seama influenței graiurilor de peste munți mai menționăm : *căpeneag* (III, 97), *creițar* (II, 124), *duhăni* (I, 106), *mințean* (II, 233), *musai* (I, 128), *nemeș* (II, 210), *o țîră* (cu frecvență foarte mare, în toate trei volumele), *vintre* (II, 210).

Să ne oprim, în sfîrșit, asupra unui fragment de poezie în care sînt concentrate mai multe forme de perfect simplu, care ne interesează nu atît sub aspect dialectal cît sub cel al stilului :

Mă, zice, da' *mîncai* astăzi !
Prăji muierea o tigaie de varză
Și *prăji* pește
Și *făcu* mămăligă caldă.
Și *mîncai*, mă, și *mîncai* !
Nu mă mai săturam.
Și-i *spusei* : „Muiere, ia scaunul de sub mine,
Că crăp aici mîncînd. Ce *făcuși* a mîncare bună ?
Mă *dedei* dracu, crăp mîncînd.
(II, 203).

Problemele ridicate de cartea lui Sorescu sînt mult mai numeroase, dar nu avem răgazul necesar să le examinăm, aici, pe toate.

Prin includerea unora dintre elementele discutate în limba poeziei, autorul le-a scos din uitare și nu-i imposibil ca, în felul acesta, ele să fie „revivifiate", cum spunea Eminescu, și să vorbească despre realitățile satului de ieri și de astăzi nu numai cititorilor din momentul de față ci și urmașilor urmașilor noștri.

Înainte de a încheia trebuie să mai spunem că Sorescu are, față de elementele regionale la care recurge, atitudinea unui I. Budai-Deleanu, a unui scriitor de la începutul literaturii noastre moderne. El face, parcă, abstracție de drumul parcurs de limba literară, în ultimele două sute de ani, și construiește numai pe baza și cu materialul pe care i-l pune la dispoziție satul, demonstrînd că încercarea nu este inutilă, că ea întărește ideea potrivit căreia folclorul și limba vorbită sînt în stare să sporească, în continuare, posibilitățile de exprimare ale artistului, că acesta poate, asemenea lui Creangă în secolul trecut, să se dispenseze, în mare măsură, de elementele cărturărești, din limbă, și să se întoarcă în Arcadia copilăriei nu cu un sentiment de nemulțumire și de izolare, ci cu încredințarea că legenda lui Proteu nu-i o născocire oarecare, că ea continuă să alimenteze puterea de visare și de creare a artistului.

Ajunși la sfîrșit, nu putem evita o întrebare, pe care și-au pus-o mai mulți dintre cititorii lui Sorescu, asupra rostului elementelor regionale în poezie. Sînt, ele, cerute de necesități artistice, îndeplinesc, oare, o funcție stilistică de necontestat ori le revine, mai mult, un rol etnografic și documentar ?

Critica, favorabilă în general *Liliecilor*, nu s-a pronunțat, în mod hotărît, în această direcție. E de presupus că poetul însuși n-a privit lucrurile numai sub aspect poetic, ci, căutînd un drum nebătut, a simțit nevoia întoarcerii la atmosfera satului copilăriei, pe care a reconstituit-o prin mijloacele cele mai veridice cu putință, prin vorbirea părinților și bunicilor lui.

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)

REGIONAL ELEMENTS IN MARIN SORESCU'S POETRY

ABSTRACT

The author has examined, in Sorescu's three volumes from the cycle *La lilieci*, the numerous regional features to which the poet has resorted for reconstituting village life in the recent past.

The phonetic features, the non-literary forms and words reflect diverse realities such as, among others, some influences from neighbouring languages or the preserving of some archaic traits, characteristic of the language from previous centuries. Among the rare words, some of which are not recorded in dictionaries or glossaries, most striking are the Bulgarian and Serbo-Croatian ones as being specific to the Romanian language spoken in Oltenia, just as the borrowings from German and Hungarian are to be met, most of all, in Transylvania, Banat and Crişana, while the ones from Ukrainian are known, most of all, to the people of Maramureş and Moldavia.

Then, of an particular interest are those regional elements in which the relationships between the language spoken in Oltenia and that spoken in Transylvania are reflected. Some peculiarities appear only sporadically, while others are to be met frequently, which would suggest that the poet wanted to specifically emphasize a certain state of things. This might be illustrated by the parallelism *muiere-femeie*, in which the former is synonymous with *soţie* (wife), whereas *femeie* denotes the notion of woman in general : „Pe *muierea* lui o chema Stanca" (II, 191), but „Ilinca asta era o *femeie* înaltă, frumoasă". (II, 181).

The phonetic features, the forms and the words to which the poet has resorted are interesting not only for their poetic, expressive value, but also for their documentary-ethnographic one. Sorescu introduces into the literary language a series of regional elements which, without his contribution, would never have come before the literature reader's eyes and would have remained, for ever, in the passive stock of the language.

Facultatea de Filologie
Iaşi, Calea 23 August, nr. 11

BDD-A24124 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:19 UTC)